

УДК 65.011.3

О. М. Гіряк*Українська академія друкарства***ОПТИМІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ ПОЛІГРАФІЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ОЦІНКИ РИЗИКІВ**

Розглянуто й обґрунтовано необхідність оцінки ризиків при прийнятті господарських рішень, проведено розрахунки ризиків в умовах поліграфічного підприємства.

Управління, рішення, підприємництво, невизначеність, ризик, ефективність, банкрутство

Ситуація в економіці України свідчить про низьку ефективність управління на рівні окремого підприємства – про недостатнє обґрунтування господарських рішень та необхідність удосконалення інструментів, що супроводжують процес їх прийняття. Актуальною стала проблема пошуку та впровадження в практику таких форм і методів управління, використання яких дало б можливість підготувати й реалізувати програму оздоровлення підприємства. Дослідженням та обґрунтуванням господарських рішень на підприємстві займалася значна кількість учених, серед яких — А. Василенко, Д. Дерлоу, Л. Донець, В. Кігель, С. Клименко, О. Дуброва, Б. Мильнер, Ю. Петруня та інші.

Підприємницька діяльність завжди пов'язана з ризиком. Найбільший прибуток, як правило, приносять ринкові операції з підвищеним ризиком. Розпізнавання, оцінка, контроль ризикових ситуацій дозволяють уникнути багатьох втрат. Питання ролі та значення ризику для практики вітчизняної економіки порушувалися в багатьох роботах — учених В. Вітлінського [1], П. Верченко, Я. Наконечного, А. Матвійчука, А. Сігала, І. Бланка, І. Балабанова, А. Альгіна, І. Зайцева, Т. Світличної [6] й інших. Проблема розвитку процесу прийняття господарських рішень на основі оцінки ризиків у практичній діяльності на даному етапі функціонування підприємств України є дуже важливою.

Мета нашої статті полягає в розвитку теоретичних основ процесу прийняття й обґрунтування господарських рішень, розробленні методичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності та оцінки дії ризиків у практиці роботи поліграфічних підприємств.

Господарська діяльність будь-якого підприємства в умовах ринкової економіки характеризується певним рівнем невизначеності, а отже, і певним рівнем ризику. Сучасному керівнику дуже часто доводиться приймати рішення в умовах високого рівня невизначеності, при недостатній кількості потрібної інформації, що часто призводить до прийняття неефективних, а інколи й помилкових рішень, і як наслідок, виникають збитки, банкрутство. Особливо дана проблема загострюється під час кризових явищ в економіці країни, і першими це відчувають малі і середні підприємства. Оскільки процес прийняття господарських рішень є переважно творчим процесом, то на різних його етапах

необхідно враховувати аналітично оброблену інформацію та імітаційні моделі, що зменшують імовірність управлінських помилок. Моделювання бізнес-процесів відкриває можливості аналізу їх наслідків на стадії проектування, знижуючи тим самим ризик необґрунтованих витрат, банкрутства.

У ринковій економіці банкрутство підприємств вважається нормальним явищем. З кожних 100 новостворених підприємств на ринку залишається 20–30. Проте через недосконале законодавство, брак належного теоретико-методичного забезпечення санації, дефіцит кваліфікованого фінансового менеджменту багато з життєздатних підприємств країни стають потенційними банкрутами. Питання банкрутства порушувалися в багатьох працях вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: З. Левченка, М. В. Матвієць [3], С. Рум'янцевої [5], Е. Альтмана, Т. Таффлера, У. Бівера, І. Георгіца, Я. Вишнякова й інших. Поняття банкрутства запроваджено законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», згідно з яким банкрутство — це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити визнані судом вимоги кредиторів лише через застосування ліквідаційної процедури [1]. Загалом фактори, що є передумовою банкрутства, можна згрупувати як зовнішні по відношенню до підприємства (економічні, політичні, демографічні, посилення міжнародної конкуренції, НТП, банкрутство боржників) та внутрішні (зростання дебіторської заборгованості, дефіцит власних оборотних коштів, неефективність фінансових вкладень, відсутність договірної дисципліни тощо), які безпосередньо залежать від організації роботи на самому підприємстві. У розвинутих країнах з ринковою економікою, зі стійкими політичною та економічною системами банкрутства зазвичай на 1/3 зумовлені зовнішніми факторами і на 2/3 — внутрішніми [4].

Особливий внесок у процес дослідження банкрутства на підприємстві зробив Е. Альтман. Формула розрахунку п'ятифакторної моделі Е. Альтмана має такий вигляд:

$$Z = 0,717 * X1 + 0,847 * X2 + 3,107 * X3 + 0,42 * X4 + 0,995 * X5,$$

де $X1$ = відношення чистого оборотного капіталу до активів; $X2$ = відношення резервного капіталу і нерозподіленого (накопиченого) прибутку (непокритого збитку) до активів; $X3$ = відношення прибутку (збитку) до сплати податків і відсотків до активів; $X4$ = відношення власного капіталу і резервів до загальних зобов'язань; $X5$ = відношення виручки від продажів (нетто) до активів.

У результаті підрахунку Z —показника для конкретного підприємства отримуємо висновок:

$Z < 1,23$ — висока вірогідність банкрутства;

$1,23 < Z < 2,9$ — зона невизначеності;

$Z > 2,9$ — мала вірогідність банкрутства.

Визначимо $X1$, $X2$, $X3$, $X4$, $X5$ для поліграфічного підприємства з умовною назвою ТзОВ «Червона рута» за 2011–2013 роки.

Таблиця 1

Розрахунок X-показників п'ятифакторної моделі Е. Альтмана

Показник	2011 рік	2012 рік	2013 рік
X1	-0,016	-0,019	0,022
X2	-0,022	0,074	0,009
X3	-0,022	0,074	0,009
X4	-0,010	0,027	0,109
X5	0,928	1,526	1,322

Далі знайдемо показники, що відповідатимуть стану банкрутства за п'ятифакторною моделлю Е. Альтмана.

$$Z_{11}=0,717*(-0,016)+0,847*(-0,022)+3,107*(-0,022)+0,42*(-0,01)+0,995*0,928=0,821.$$

$$Z_{12}=0,717*(-0,019)+0,847*0,074+3,107*0,074+0,42*0,027+0,995*1,526=1,91.$$

$$Z_{13}=0,717*0,022+0,847*0,009+3,107*0,009+0,42*0,109+0,995*1,322=1,413.$$

Динаміку Z-показника відображено на рис. 1.

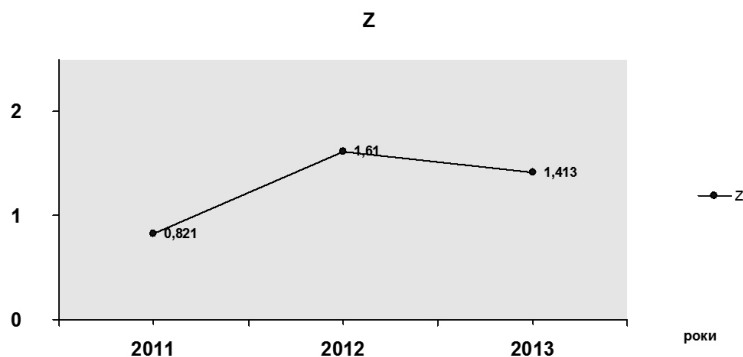

Рис. 1. Динаміка Z-показника за 2011–2013 роки

Отже, підприємство знаходиться в зоні невизначеності (1,23–2,9), а тому існує висока ймовірність його банкрутства. Разом з тим, бачимо, що Z-показник 2011 року засвідчує перебування підприємства в зоні високої вірогідності банкрутства. У 2012–2013 роках його стан покращився за рахунок отримання прибутку та скорочення зобов'язань. Підприємство одержує невеликі прибутки, а динаміка Z-показника доводить, що його фінансовий стан не надійний.

Для визначення ймовірності банкрутства досліджуваного підприємства та підвищення достовірності результатів нами використана і модель Ліса.

$$Z = 0,063 * K_1 + 0,092 * K_2 + 0,057 * K_3 + 0,001 * K_4,$$

де K_1 – відношення оборотного капіталу до активів; K_2 – відношення прибутку операційного до активів; K_3 – відношення нерозподіленого прибутку до активів; K_4 – відношення власного капіталу до загальних зобов'язань.

Якщо Z перевищує 0,037, то ймовірність банкрутства низька. Аналіз за моделлю Ліса проведено за даними 2013 року: $K1 = 0,368$; $K2 = -0,033$; $K3 = -0,033$; $K4 = 0,082$.

$$Z = 0,063 * 0,368 + 0,092 * (-0,033) + 0,057 * (-0,033) + 0,001 * 0,082 = 0,0181.$$

За цією моделлю ймовірність банкрутства досліджуваного підприємства висока.

Одним із способів зниження ризиків для поліграфічних підприємств, у тому числі ТзОВ «Червона рута», є використання страхових інструментів. Прикладом ризику, що може бути застрахованим у договорі, для даного підприємства є недотримання умов і строків виконання клієнтом фінансових зобов'язань. У цих випадках страхувальнику відшкодовують збитки, пов'язані з потребою пошуку нових покупців.

Ризики входження в договірні відносини спричиняються й укладанням договорів на закупівлю ресурсів з постачальниками, які не в змозі виконати зобов'язання через свій фінансовий стан. Ці ризики включають також надання послуг неплатоспроможним покупцям. У цьому випадку виникає ризик, що понесені витрати або не окупляться своєчасно, або підприємству потрібно буде переглядати терміни реалізації вже виготовленої продукції та йти на інші додаткові витрати.

Ще одним з відомих ризиків, котрий потребує страхування, є ризик неплатежу. Його об'єктом виступає непогашення дебіторської заборгованості через неплатоспроможність боржника. За таким договором страхова організація бере на себе погашення наданого кредиту при неплатежі боржника.

Страхова компанія перш ніж укласти договір страхування ризику, пов'язаного з невиконанням зобов'язань, перевіряє партнера-страхувальника на предмет його надійності: аналізує баланс, платоспроможність, фінансову стійкість, обсяг реалізації, склад і динаміку дебіторсько-кредиторської заборгованості, рентабельність, легітимність господарської діяльності, наявність ліквідного майна тощо.

Страхова сума у більшості випадків прирівнюється до суми заборгованості із зобов'язань. За таким договором страхуються тільки прямі фінансові втрати від контракту, якого не було дотримано. В Україні середній розмір страхового тарифу при страхуванні фінансових ризиків становить 5–10% страхової суми і більше. Для уникнення подібних витрат ТзОВ «Червона рута» слід перевіряти платоспроможність своїх постачальників.

Використовується страхування і для зниження ризиків непередбачених втрат. Існує цілий ряд видів страхування на випадок перерви у господарській діяльності. ТзОВ «Червона рута» може укласти договір страхування на такі випадки, як неналежне виконання (невиконання) своїх договірних зобов'язань за угодою внаслідок пожежі, стихійного лиха, аварії або катастрофи на місці виконання зобов'язань, банкрутства, у результаті протиправних дій третіх осіб,

зупинка виробництва чи зменшення обсягів виробництва через поломку устаткування тощо.

Серед усіх видів фінансових ризиків найнебезпечніший для ТзОВ «Червона рута» ризик втрати прибутку. Оскільки прибуток — це фінансовий результат діяльності будь-якого суб'єкта господарювання, то страхування від втрат прибутку як форми страхового захисту від втрат очікуваної користі є одним з найважливіших видів страхування. Страховий тариф у страхуванні від втрат прибутку має враховувати настання таких ризиків: базового — пошкодження або знищення майна підприємства; сповільнення або зупинення виробничого процесу. Крім того, втрата прибутку на підприємстві може відбутися при заміні застарілого устаткування, впровадженні нової техніки, виплаті штрафних санкцій.

Умови страхування збитків, пов'язаних з перервами у виробництві, формуються при детальному аналізі роботи підприємства за певний період часу. Розвитком такої страхової послуги мають цікавитися банки, бо підприємець — позичальник, який зазнав збитків через настання тривалої перерви у виробничій діяльності, буде позбавлений можливості вчасно повернути банку отриманий кредит і сплатити відсотки.

Об'єктами страхування ТзОВ «Червона рута» можуть бути: заробітна плата працівників (включаючи соціальні відрахування); сума амортизації основних засобів; сума відсотків по банківських кредитах; суми інших умовно-постійних витрат, незалежних від обороту підприємства; сума чистого прибутку (до оподаткування); сума надходжень рентних платежів (від здачі в оренду майна, землі, приміщень). Відшкодування зазначених сум проводиться за весь період припинення діяльності підприємства, починаючи з дати настання події, що викликала таку зупинку, і до дати усунення пошкодження майна, але не більше так званого періоду відшкодування, узгодженого зі страхувальником при укладенні договору.

Полісом страхування покриваються збитки, викликані неотриманням (недоотриманням) прибутку або необхідністю нести витрати, незалежні від обороту (постійні), при одночасному зниженні отримуваних доходів або неотриманні (недоотриманні) сум рентних надходжень у результаті повної або часткової зупинки виробничої (комерційної) діяльності. За умови, що така зупинка діяльності була спричинена повною або частковою неможливістю використання майна, застрахованого по полісу, через його пошкодження або знищення внаслідок непередбаченої події, вказаної в полісі. Збитки неотримання (недоотримання) рентних платежів, що настали в результаті, відшкодовуються тільки тоді, якщо дія договорів оренди була припинена, їх пошкодження відбулося при настанні подій, передбачених полісом.

Страхове відшкодування розраховується виходячи з фактично втраченої орендної плати по конкретних договорах оренди або орендної плати, яку страхувальник міг би отримати по розірваних договорах, але у будь-якому випадку, не зверхстрахової суми, зазначеної в полісі.

Страховання ризиків відноситься до заходів компенсаційного характеру, компенсує збиток у грошовій формі, але не відшкодовує втрачених товарно-матеріальних цінностей і тим самим не може повністю усунути хід процесу відтворення.

Самострахування — це ще один із страховальних інструментів, тобто страховання ризиків на основі створення власного страхового фонду, виправдане в тих випадках, коли ризиків багато і водночас вони мають такі характеристики: вірогідність настання збитку мала, розмір можливого збитку великий, ризики неоднорідні, але їх багато;

вірогідність настання збитку висока, розмір можливого збитку невеликий, ризики однорідні.

Основне завдання самострахування полягає в оперативному подоланні тимчасових труднощів фінансово-комерційної діяльності. У процесі самострахування створюються різні резервні та страхові фонди, які залежно від мети та призначення можуть бути в натуральній або грошовій формі.

Резервні грошові фонди формуються насамперед на випадок покриття непередбачених витрат, кредиторської заборгованості, витрат по ліквідації господарюючого суб'єкта. Утворення їх є обов'язковим для акціонерних товариств.

Проаналізуємо види страховань, якими може скористатися ТзОВ «Червона рута», та їх ефективність. Зокрема:

1) за дійсною вартістю майна. Визначається як фактична на день підписання договору. За цією системою страхове забезпечення дорівнює величині збитків, маємо повне покриття збитків страховальника страховиком. Тобто, при вартості об'єкта страхування, друкарської машини 313 «Ромайор», 73680 грн величина страхового відшкодування також становитиме 73680 грн;

2) страхування за системою пропорційної відповідальності. Передбачає виплату страхового відшкодування, яке розраховується за формулою

$$Q = T * S / W,$$

де Q — страхове відшкодування; S — страхова сума за угодою (договором); W — вартісна оцінка об'єкта страхування; T — фактична сума збитків.

Об'єкт страхування — ламінатор вартістю 1185 грн, страхова сума — 1000 грн, збиток від пошкодження — 785 грн. Величина страхових відшкодувань — 662 грн ($1000 * 785 / 1185 = 662$). Пропорційна система передбачає участь страховальника у відшкодуванні збитків. Міра повноти відповідальності страховика в покритті збитків застрахованого тим вища, чим менша різниця між вартісною оцінкою об'єкта страхування та страховою сумою;

3) страхування за системою першого ризику. Передбачає виплату страхового відшкодування в розмірі збитків, але в межах страхової суми. При страхуванні за цією системою всі збитки в межах страхової суми (перший ризик) відшкодовуються повністю, а збитки, що перевищують страхову суму (другий ризик), страховиком не відшкодовуються зовсім.

Об'єкт страхування — друкарська машина «Домінант» вартістю 46215 грн, збиток у результаті виходу з ладу — 25215 грн. Величина страхових відшкодувань 25215 грн;

4) страхування за системою «дробової частини». Передбачає встановлення двох страхових сум, одна з яких іменується показаною вартістю. У даному випадку страхувальникові, як правило, відшкодовуються збитки від ризику у вигляді дробу або відсотка. Відповідальність страховика за цією системою обмежується розмірами дробу. Отже, страхова сума буде менша за показану вартість та її дробову частину. Страхове відшкодування дорівнюватиме збиткам у межах страхової суми. Якщо показана вартість менша за дійсну, страхове відшкодування розраховується за формулою

$$Q = T \cdot S / W,$$

де Q — страхове відшкодування; S — показана вартість; W — вартісна оцінка об'єкта страхування; T — фактична сума збитку.

Об'єкт страхування — майно підприємства вартістю 204 тис грн, дійсна вартість — 204 тис грн, збиток в результаті крадіжки — 120 тис грн. Величина страхових відшкодувань — 120 тис грн ($204 \cdot 120 / 204 = 120$);

5) страхування за відновною вартістю. Означає, що відшкодування страховиком збитків за застрахований за цією системою об'єкт дорівнює ціні нового майна відповідного виду. Знос майна не враховується. Ця система забезпечує повний страховий захист інтересів страхувальника. Особиста участь страхувальника в покритті збитків виражається через франшизу. Франшиза — звільнення страховика від покриття збитків — передбачена підписаним страховим договором. Може бути встановлена у відсотках або в абсолютних розмірах стосовно страхової суми, вартісної оцінки об'єкта або розміру збитків.

Таким чином, нами аргументовано актуальність оцінки ризиків при обґрунтуванні господарських рішень. Розраховано прогноз ризику банкрутства діючого підприємства на основі моделей Альтмана та Ліса. Наведено приклад застосування малим поліграфічним підприємством страхових інструментів для зниження ризику втрат у підприємницькій діяльності.

1. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : моногр. / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. — К. : КНЕУ, 2004. — 480 с. 2. Клименко С. М. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків : навч. посіб. / С. М. Клименко, О. С. Дуброва. — К. : КНЕУ, 2005. — 252 с. 3. Матвієць М. В. Організаційно-економічний механізм регулювання та запобігання банкрутству суб'єктів господарювання / М. В. Матвієць // Держава та регіони. — 2009. — № 3. — С. 109–113. 4. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [Електронний ресурс] : Закон України : [від 14.05.1992, № 2343–ХІІ, зі змінами та доп. ; док. 2343-12, чинний. — Ред. від 01.08.2014, підстава 1571-18] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1992. — № 31. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> 5. Рум'янцева С. Вдосконалення процедур банкрутства / С. Рум'янцева // Цінні папери. — 2009. — № 46. — С. 20. 6. Світлична Т. І. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків : конс. лекцій [для студ. 4 курсу денної і 5 курсу заочної форм навч. напряму підгот. 6.030504] / Т. І. Світлична. — Х. : ХНАМН [Харків. нац. акад.

міського господарства], 2012. — 112 с. 7. Теребух А. А. Господарські рішення на підприємствах: прийняття, оцінювання та моделювання : моногр. / А. А. Теребух. — Львів : Львів. держ. ін-т новітніх технологій ім. В. Чорновола, 2010. — 244 с.

ОПТИМИЗАЦИЯ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ РЕШЕНИЙ ПОЛИГРАФИЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ НА ОСНОВЕ ОЦЕНКИ РИСКОВ

Обосновано необходимость оценки рисков при принятии хозяйственных решений. Проведено расчеты оценки рисков в условиях деятельности полиграфического предприятия.

OPTIMIZE BUSINESS DECISIONS PRINTING COMPANY BASED ON RISK ASSESSMENT

The necessity of risk assessment in making economic decisions is considered and argued; calculations of risk assessment in conditions of printing companies activity are made.

Стаття надійшла 03.11.2014

УДК 339.187

І. П. Босак

Українська академія друкарства

ФРАНЧАЙЗИНГ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто суть франчайзингу, його зміст, переваги та недоліки. Обґрунтовано необхідність використання франчайзингових відносин в Україні.

Франчайзинг, франчайзер, франчайзі, франчайзинговий договір

Входження України в ринок викликало суттєві зміни не тільки в господарських механізмах держави, але й у кожного суб'єкта господарювання. Високий ступінь невизначеності зовнішнього середовища, в якому функціонують різні підприємницькі структури, зумовив необхідність перебудови психології всіх учасників суспільно-економічних процесів. Ринкові механізми проникли в регулювання економічними процесами держави, ресурсообіг, сфери виробництва, розподілу та споживання. Видозмінюються як методологія, так і методичні підходи теоретичних досліджень поведінки різних господарюючих суб'єктів, відбувається з об'єктивних причин адаптація вітчизняної економіки до сучасних умов функціонування.

Сучасна система господарювання в значній мірі пов'язана з підприємницькою активністю в усіх сферах економіки, а її зростання є перспективним аспектом конкурентно-ринкового середовища. Основною метою усіх суб'єктів ринкової економіки, зайнятих підприємництвом, є отримання прибутку, який